Karimova. M. O.
FarDU pedagogika kafedrasi katta o‘qituvchisi, p.*f.n. dotsent.*

INKLYUZIV TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TALABALARNING IJTIMOIY FAOLLIGINI ETNOPEDAGOGIK MANBALAR VOSITASIDA SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv transformatsiya, etnopedagogik manbalar, talabalarga teng imkoniyat yaratish, individual e’tirof etish, ijtimoiy adolat tamoyillari, jamoada ishlash, ijtimoiy mas’uliyat, bag‘rikenglik, o‘zaro hurmat, madaniy identifikatsiya, fazilatlarni shakllantirish, qadriyatlar, insoniylik, bag‘ri -kenglik, o‘zaro hurmat, hamkorlik, inklyuziv madaniyatni mustahkamlovchi fazilatlarni rivojlantirish va boshqalar o‘rin olgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv transformatsiya, etnopedagogik manbalar, talabalar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются инклюзивная трансформация, этнопедагогические ресурсы, создание равных возможностей для учащихся, индивидуальное признание, принципы социальной справедливости, командная работа, социальная ответственность, толерантность, взаимоуважение, культурная идентификация, формирование качеств, ценностей, гуманизм, толерантность, взаимоуважение, сотрудничество, развитие качеств, укрепляющих инклюзивную культуру, и др.

Ключевые слова: инклюзивная трансформация, этнопедагогические ресурсы, студенты.

Annotation: This article discusses inclusive transformation, ethnopedagogic resources, the creation of equal opportunities for students, individual recognition, principles of social justice, teamwork, social responsibility, tolerance, mutual respect, cultural identification, the formation of qualities, values, humanism, tolerance, mutual respect, cooperation, the development of qualities that strengthen inclusive culture, etc.

Keywords: inclusive transformation, ethnopedagogic resources, students.

XXI asr ta’lim tizimi insonparvarlik, barqaror rivojlanish va inklyuzivlik tamoyillariga asoslanib, har bir shaxsning imkoniyatlaridan qat’i nazar, to‘laqonli ta’lim olish huquqini ta’minlashni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ymoqda. Inklyuziv transformatsiya jarayoni nafaqat ta’lim muhitining ochiqligini, balki uning mazmunan yangilanishini ham taqozo etadi. Mazkur jarayonning markazida shaxsning ijtimoiy faolligi, fuqarolik pozitsiyasi va ma’naviy yetukligi turadi.

Talabalarning ijtimoiy faolligini shakllantirish — ularni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga, ijtimoiy mas’uliyatni his etishga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni chuqur anglashga yo‘naltirish demakdir. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun milliy madaniyat, xalq

donishmandligi va an’anaviy tarbiya tizimi negizida shakllangan etnopedagogik manbalar muhim ahamiyat kasb etadi. Etnopedagogika inson shaxsini milliy qadriyatlar, urf-odatlar, marosimlar va xalq og‘zaki ijodi orqali tarbiyalashga asoslanadi. Shunday ekan, etnopedagogik manbalarning zamonaviy inklyuziv ta’lim jarayoniga integratsiyasi talabalarning ijtimoiy faolligini oshirishda samarali texnologik yondashuv sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Bugungi globallashuv va raqamli o‘zgarishlar davrida ta’limning inklyuziv transformatsiyasi jarayonida milliy tarbiya an’analarining o‘rni yanada muhimlashmoqda. Chunki etnopedagogik qadriyatlar yoshlarni o‘z xalqining madaniy ildizlariga tayangan holda, zamonaviy jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllantiradi. Shu bilan birga, bu qadriyatlar insoniylik, bag‘rikenglik, o‘zaro hurmat va hamkorlik kabi inklyuziv madaniyatni mustahkamlovchi fazilatlarni rivojlantiradi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, inklyuziv ta’lim tizimida etnopedagogik manbalar asosida ijtimoiy faollikni shakllantirish texnologiyasini ishlab chiqish hozirgi kunda ta’lim jarayonini insonparvarlashtirish va milliylashtirishning muhim bosqichi hisoblanadi. Bu yo‘nalish nafaqat talabalarning ijtimoiy faolligini oshirishga, balki ularning shaxsiy o‘zini anglash, madaniy identifikatsiya va fuqarolik ongini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois, inklyuziv transformatsiya sharoitida talabalarning ijtimoiy faolligini etnopedagogik manbalar vositasida shakllantirish texnologiyasini ishlab chiqish, uning nazariy asoslarini aniqlash, amaliy mexanizmlarini belgilash va ta’lim jarayoniga integratsiya qilish bugungi pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan biridir.

Zamonaviy ta’lim tizimi jamiyatning innovatsion rivojlanish yo‘lida inson omilini, xususan, yosh avlodning ijtimoiy faolligini oshirishni ustuvor vazifa sifatida belgilamoqda. Inklyuziv transformatsiya jarayonlari, ya’ni har bir shaxsning imkoniyatidan qat’i nazar, ta’lim muhitida to‘laqonli ishtirok etishiga sharoit yaratish – zamonaviy pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biridir. Bu jarayonda etnopedagogik manbalar – xalqning asrlar davomida shakllangan tarbiya tajribasi, qadriyatlari, urf-odatlari va milliy an’analarining ilmiy asosda ta’lim-tarbiya jarayoniga integratsiya qilinishi – talabalarda ijtimoiy faollikni shakllantirishning muhim omili sifatida maydonga chiqadi. Etnopedagogik manbalar - xalqning asrlar davomida shakllanib, avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan tarbiyaviy tajribasi, urf-odatlari, qadriyatlari, marosimlari, milliy an’analari, xalq og‘zaki ijodi namunalarida mujassam bo‘lgan bebaho ma’naviy merosidir. Ushbu manbalar nafaqat xalqning ma’naviy dunyosini, balki uning ijtimoiy hayotga, mehnatga, tabiatga, insonlar o‘rtasidagi munosabatlarga bo‘lgan qarashlarini ham o‘zida aks ettiradi. Shu bois etnopedagogik meros bugungi ta’lim-tarbiya tizimida yosh avlodni milliy g‘urur, vatanparvarlik, ijtimoiy mas’uliyat va faollik ruhida tarbiyalashda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Etnopedagogik manbalarning ta’lim-tarbiya jarayoniga ilmiy asosda integratsiya qilinishi - bu xalq pedagogikasida mujassam bo‘lgan tajribalarni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish, ularni ta’lim mazmuni, metodlari va texnologiyalariga singdirish jarayonidir. Bunday integratsiya orqali talabalar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo‘ladilar, balki o‘z milliy ildizlarini, xalq donishmandligini, ma’naviy qadriyatlarini anglab yetadilar. Natijada ularda

jamiyat hayotida faol ishtirok etish, ijtimoiy masalalarga befarq bo‘lmaslik, fuqarolik pozitsiyasini namoyon etish kabi sifatlar shakllanadi. Shuningdek, etnopedagogik manbalar asosida tashkil etilgan ta’lim-tarbiya jarayoni talabalarning o‘z milliy madaniyati va merosiga hurmat, boshqalar madaniyatiga bag‘rikenglik bilan qarash, ijtimoiy hamjihatlik va insonparvarlikni qadrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa ularning ijtimoiy faolligini faqat tashqi faoliyat shaklida emas, balki ichki ma’naviy ehtiyoj sifatida qaror topishiga xizmat qiladi.

Demak, etnopedagogik manbalar — xalq ruhiyatidan, milliy o‘zlikdan, ijtimoiy hayotdan oziqlanadigan boy tarbiyaviy tizim bo‘lib, u zamonaviy ta’lim jarayonida talabalarning ijtimoiy faolligini shakllantirishda, ularni barkamol, ongli va ma’naviy yetuk shaxs sifatida tarbiyalashda mustahkam poydevor vazifasini bajaradi.

Inklyuziv transformatsiya - bu ta’lim tizimida barcha talabalarga teng imkoniyat yaratish, ularning individualligini e’tirof etish va ijtimoiy adolat tamoyillarini amalda joriy etish jarayonidir. Mazkur jarayon talabalarda ijtimoiy faollik, ya’ni jamiyat hayotida mas’uliyat bilan ishtirok etish, fuqarolik pozitsiyasini namoyon etish, ijtimoiy tashabbus va irodani namoyish qilish kabi sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Etnopedagogika – xalqning tarbiyaviy tajribasi va madaniy merosini ilmiy o‘rganadigan soha sifatida, inklyuziv muhitda tarbiya samaradorligini oshiradi. Xalq og‘zaki ijodi, maqol va matallar, ertaklar, qahramonlik dostonlari, urf-odatlar, marosimlar va xalq o‘yinlari – talabalarda: jamoada ishlash; ijtimoiy mas’uliyat; bag‘rikenglik; o‘zaro hurmat; madaniy identifikatsiya kabi fazilatlarni shakllantirishda samarali vositadir. Masalan, “Birlikda kuch bor”, “El bilan el bo‘l”, “Yaxshilik qil, dengizga tashla” kabi xalq hikmatlari yoshlarni ijtimoiy faol, tashabbuskor, va jamoa manfaatini ustun qo‘yadigan shaxs bo‘lib yetishishga yo‘naltiradi.

Inklyuziv ta’lim tizimida etnopedagogik manbalardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlarda ish olib borish maqsadga muvofiqdir:

1. Ta’lim mazmuniga integratsiya – xalq pedagogik merosini o‘quv dasturlariga, xususan, tarbiyaviy fanlarga kiritish.

2. Innovatsion yondashuv – etnopedagogik qadriyatlarni raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va loyiha asosidagi ta’lim bilan uyg‘unlashtirish.

3. Tarbiyaviy muhitni milliylashtirish – ta’lim muassasalarida milliy ramzlar, xalq san’ati, madaniy bayramlar asosida ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishga yo‘naltirilgan muhit yaratish.

4.O‘qituvchi kompetensiyasini oshirish – pedagoglarda etnopedagogik bilim, madaniy sezgirlik va inklyuziv yondashuvni uyg‘un rivojlantirish.

5. Tadqiqot va innovatsiyalar – inklyuziv transformatsiya sharoitida etnopedagogik manbalarni o‘rganish bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borish, tajriba-sinov ishlarini tashkil etish.

Inklyuziv transformatsiya sharoitida talabalarning ijtimoiy faolligini shakllantirishda etnopedagogik manbalar - milliy madaniyat, xalq donishmandligi va ma’naviy meros - asosiy tayanch bo‘lib xizmat qiladi. Bu manbalar talabalarda ijtimoiy mas’uliyat, bag‘rikenglik, hamjihatlik va milliy iftixor tuyg‘ularini kuchaytiradi. Shu bois, ta’lim jarayonida etnopedagogik merosdan foydalanish nafaqat madaniy o‘zlikni asrash, balki inklyuziv, barqaror va fuqarolik

jihatdan faol jamiyatni shakllantirishning muhim shartidir.

Inklyuziv transformatsiya sharoitida talabalarning ijtimoiy faolligini shakllantirish masalasi bugungi ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim va dolzarb pedagogik vazifalardan biridir. Mazkur jarayonni samarali tashkil etishda etnopedagogik manbalar – xalqning asrlar davomida to‘plagan tarbiyaviy tajribasi, ma’naviy qadriyatlari va madaniy merosi — o‘ziga xos pedagogik resurs sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Etnopedagogik yondashuv asosidagi ta’lim texnologiyalari inklyuziv ta’limning asosiy g‘oyasi – “har bir shaxs teng imkoniyatli, hurmat va qadriyatga loyiq” degan tamoyilni amalda ro‘yobga chiqaradi. Bu yondashuv talabalarning shaxsiy faolligini faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy faoliyat, madaniy meros, xalq og‘zaki ijodi va milliy qadriyatlar orqali mustahkamlaydi. Shu asosda aytish mumkinki, inklyuziv transformatsiya jarayonida etnopedagogik manbalarga tayangan ijtimoiy faollikni shakllantirish texnologiyasi: talabaning shaxs sifatida ijtimoiylashuvini tezlashtiradi; ularni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga tayyorlaydi; ta’lim muhitida inklyuziv qadriyatlar va milliy o‘zlikni uyg‘unlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, etnopedagogik manbalar asosida ishlab chiqilgan texnologiyalar inklyuziv ta’limning nazariy va amaliy integratsiyasini ta’minlaydi hamda yosh avlodni ijtimoiy faol, vatanparvar va insonparvar shaxs sifatida tarbiyalashning samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Инновационный опыт / авт.-сост. Наумов А.А., Соколова В.Р., Седегова А.Н.. - Волгоград: Учитель, 2013. - 147.
2. Инклюзивное образование. Настольная книга педагога, работающего с детьми с ОВЗ: Методическое пособие М.: Владос, 2014. - 167с
3. Karimova, M. O., & Saidullaeva, A. R. (2020). Pedagogical basis of the use of universal and national values in the spiritual and moral education of children in the family. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology, 17(7), 8547-8555.
4. Karimova, M., & Tuychieva, R. (2019). THE PEDAGOGICAL BASICS OF TRAINING STUDENTS FOR PROFESSIONAL, MORAL AND EDUCATIONAL FUNCTION. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(10), 311-317.